

धोरण : 9

संस्कृत

७. संहिता: कार्यसाधिका

स्वाद्याय

अनुवाद

अस्ति गोदावरीतीरे विशालः शाल्मलीतरुः । विविधेभ्यः देशेभ्यः समागताः
बहवः विहगाः तत्र रात्रौ निवसन्ति । तेषु लघुपतनकनामा वायसः अपि एकतमः
अस्ति । अथ कदाचित् प्रभातकाले स वायसः कृतान्तं द्वितीयम् इव अटन्तं
व्याधमपश्यत् ।

ગोदावरी નदીને કાંઠે એક વિશાળ શીમળાનું આડ હતું. જુદાં જુદાં
સ્થાનોએથી આવેલાં પક્ષીઓ ત્યાં રાત્રે રહેતાં. તેઓમાં લઘુપતનક નામનો
એક કાગડો પણ હતો. હવે એક વાર સવારના સમયે તે કાગડાએ બીજા
થમરાજની જેમ ફરતા એક પારધીને જોયો.

तमवलोक्य सोऽचिन्तयत्, 'अद्य प्रातरेव अनिष्टदर्शनं
संजातम्, न जाने तत् किमनभिप्रेतं दर्शयिष्यति ।' इति विचिन्त्य
स व्याकुलः संजातः । अथ तेन व्याधेन तण्डुलकणान् विकीर्य जालं
विस्तीर्णम् ।

तने જોઈને તણે વિચાર્યું, "આજે સવારમાં જ મને
અશુભ દર્શન થયું ! મને ખબર નથી કે તે ન છાલ્લું શું
દેખાડશે." એમ વિચારીને તે વ્યગ્ર થઈ ગયો. હવે તે
પારધીએ ચોખાના દાણા વેરીને જળ ફેલાવી.

स च वृक्षस्य पृष्ठभागे प्रच्छन्नो भूत्वा अतिष्ठत् । तस्मिन्नेव
काले चित्रग्रीवनामा कपोतराजः परिवारेण सह गगने व्यसर्पत् । भूमौ
विकीर्णान् तण्डुलकणान् दृष्ट्वा कपोताः लुब्धाः अभवन् ।

अने ते अटना पाइળना भागमां संताईने उल्लो रहो.
ते ज समये चित्रग्रीव नामनो क्षूतरोनो राजा परिवार साथे
आकाशमां जतो हतो. जमीन पर वेरेला चोखाना दाणा जोईने
क्षूतरो ललचायां.

ततः स कपोतराजः तण्डुलकणलुब्धान् कपोतान् अकथयत्,
'कुतोऽत्र निर्जने वने तण्डुलकणानां सम्भवः ? तन्निरूप्यताम् तावत् ।
भद्रमिदं न पश्यामि ।

પछी તે કબૂતર- રાજે ચોખાના દાણાથી લલચાવેલાં
કબૂતરોને કહ્યું, “અહીં નિર્જન વનમાં ચોખાના દાણાની સંભાવના
ક્યાંથી ? તો તને વિશે વિચાર કરો. હું આને કલ્યાણ - શુભ જોતો
નથી.

अनेन तण्डुलकणलोभेन अस्माकं महदनिष्टमपि भवितुमर्हति ।

अतः सर्वथा अविचारितं कर्म न कर्तव्यम् । यतः

આ ચોખાનો દાણાના લોભથી આપણું મોકું અનિષ્ટ પણ થઈ શકે
છે. આથી સર્વપ્રકારે વગર વિચાર્યું કામ ન કરવું જોઈએ, કારણ કે -

सुजीर्णमन्नं सुविचक्षणः सुतः

सुशासिता श्रीः नृपतिः सुसेवितः।

सुचिन्त्य चोकतं सुविचार्य यत्कृतं

सुदीर्घकालेऽपि न याति विक्रियाम् ॥

‘सारी रीते पचे तेवुं अੜ, ਖੂਬ ਕੁਝਾ ਪੁਤਰ, ਸਾਰੀ ਰੀਤੇ
ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਾਵੇਲੀ ਲਕਈ – ਧਨਸੰਪਤਿ, ਸਾਰੀ ਰੀਤੇ ਸੇਵਾਵੇਲੇ
ਰਾਜਾ, ਸਾਰੀ ਰੀਤੇ ਕਿਚਾਰੀਨੇ ਬੋਲਾਵੇਲੁਂ ਵਚਨ ਅਨੇ ਬਰਾਬਰ
ਕਿਚਾਰੀਨੇ ਜੇ ਕਰਾਵੁਂ ਹੋਇ ਤੇ ਅਤਿਸਾਦ ਲਾਂਬਾ ਸਮਾਏ ਪਣ ਕਿਕਾਰੇ
ਪਾਮਤੁਂ ਨਥੀ .

एतद्वचनं श्रुत्वा कश्चित् कपोतः सदर्पमवदत्, "आः !
किमेवमुच्यते ? वृद्धानां वचनं ग्राहयम् आपत्काले झुपस्थिते ।
सर्वत्रैवं विचारेण भोजनेष्यप्रवर्तनम् ॥

આ વચન સાંભળીને એક કબૂતરે અભિમાન સાથે કહ્યું, “અરે !
આવું શા માટે કહો છો ?” આપત્તિનો સમય આવી પડે ત્યારે વૃદ્ધો
(વડીલો)નું બોલવું સ્વીકારવું જોઈએ. (પણ) બધે જ વિચાર કરતાં
ભોજન માટે પણ પ્રવૃત્તિ થઈ શકે નહીં.

ઉક્તં ચ -

શકામિઃ સર્વમાક્રાન્તમન્નં પાનં ચ દુર્લભમ् ।

પ્રવૃત્તિઃ કુત્ર કર્તવ્ય જીવિતવ્યં કર્થં નુ વા ॥"

અને કહેવાયું છે કે -

શંકાઓથી બધું છવાયેલું છે; ખાન-પાન (બધું) દુર્લભ છે.

પ્રવૃત્તિ ક્યાં કરવી? ખરેખર જીવવું કેવી રીતે?"

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्वे कपोताः तत्र जाले
उपविशन् । अनन्तरं ते सर्वे जालेन बद्धाः अभवन् ।
अथ जालबद्धाः ते यस्य वचनेन तत्र समपतन् तस्य
कपोतस्य तिरस्कारं कुर्वन्ति स्म ।

तेनुं ते वयन सांभृतीने बधां क्षमतरो त्यां जग उपर वेठां.
पछी ते बधां जगथी बंधाइ गयां. हवे जगथी बंधायेतां ते
(बधा) जेना कहेवाथी त्यां पडयां हतां, ते क्षमतरनो तिरस्कार
करवा लाग्यां.

તस्य तिरस्कारं श्रुत्वा चित्रग्रीवः अवदत्, “विपत्काले विस्मय एव
कापुरुषलक्षणम् । तदत्र धैर्यमवलम्ब्य इदानीमेवं क्रियताम् । सर्वः
एकचित्तीभूय जालमादाय उड्डीयताम् । यतः अल्पानामपि वस्तूनां
संहतिः कार्यसाधिका ।

તેનો તિરસ્કાર સાંભળીને ચિત્રગ્રીવ બોલ્યો, “વિપત્તિના સમયે
વિસ્મય જ કાયર માણસનું લક્ષણ છે. તો અહીં ધીરજ ધરીને અત્યારે આમ
કરો. બધાં એક મનવાળાં થઈને જળ લઈને ઊડી જાઓ, કેમ કે - નાની
નાની વસ્તુઓનું સંગઠન પણ કાર્યને સિદ્ધ કરનારું હોય છે.

तृणैर्गुणत्वमापन्नः बध्यन्ते मत्तदन्तिनः ॥"

इति विचिन्त्य सर्वे कपोताः जालमादाय उत्पतिताः ।

ततः स व्याधः तान् जालापहारकान् अवलोक्य

पश्चात् धावति ।

દોરડું બનેલાં તણખલાંઓથી મદોન્મત હાથીઓ બંધાય છે."

એમ વિચારીને બધાં કબૂતરો જળ લઈને ઊડચાં, પણી તે પારધી
જળને લઈ જનારાં તેમને જોઈને પાછળ દોડ્યો,

परन्तु तान् सुदूरं गतान् हृष्ट्वा व्याधः प्रतिनिवृत्तः । लुब्धकं
निवृत्तं हृष्ट्वा चित्रग्रीवः अवदत्, "हिरण्यकनामकस्य मम मित्रस्य
मृषकराजस्य समीपे वयं गच्छामः । स अस्मान् बन्धनात् मुक्तान्
करिष्यति ।"

परंतु तेमने बहु दूर गयेलां जोઈने पारधी पाछो वळ्यो.
पारधीने पाछो इरेलो जोઈने चित्रग्रीव बोल्यो, "मारा मित्र
हिरण्यक नामना मृषकराज(ઉंदरोना राजा)नी पासे आपणे जઈએ
छીએ. ते आपणने बंधनमुक्त कરशे."

ततः ते मूषकराजस्य समीपं समगच्छन् । चित्रग्रीवस्य मित्रेण
मूषकराजेन स्वकीयैः तीक्ष्णैः दन्तैः सर्वेषां बन्धनानि छिन्नानि ।
चित्रग्रीवोऽपि हिरण्यकस्य आभारं मत्वा सपरिवारः यथेष्टदेशान्
समगच्छत् ।

पछी ते बधां मूषकराजनी पासे गयां. चित्रग्रीवना मित्र
मूषकराजे पोताना तीणा दांतो वडे सौनां बंधन काख्यां. चित्रग्रीव
पण हिरण्यकनो आभार मानीने परिवार साथे मनचाहेला स्थगे जतो
रही.

ટિપ્પણી

કૃતાન્તમિય અટન્તમ् -
અનભિપ્રેતમ् -
દર્શયિષ્યતિ -
વિસ્તીર્ણમ् -
પ્રચ્છન્નો ભૂત્વા -
તન્નિરૂપ્યતામ् -
ભદ્રમિદં ન પર્યામિ -

જાણે કે યમરાજ ન હોય તે રીતે ફરતા
અપ્રિય, ન ઈચ્છાવું તે
દેખાડશે. બતાવશે.
પહોળું, ફેલાયેલું
સંતાઈને, છુપાયેલો રહીને
તને વિશે વિચાર કરો.
હું આને કલ્યાણ-શુભ કે સારું જોતો નથી.

न याति विक्रियाम

श्रीः

सदर्पण

किमेवमुच्यते

भोजनेष्यप्रवर्तनम्

सर्वमाक्रान्तम्

एकचित्तीभूय

अदाय

- विकार पामता नथी.
- लक्ष्मी
- अलिमान साथे
- आतुं शा माटे कहो છે?
- ભોજન માટે પણ પ્રવૃત્તિ થઈ શકે નહીં.
- બધું છવાયેલું
- એક મનવાળા થઈ ને
- લઈને

स्वाध्याय

प्रश्न 1. विकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तरं चित्वा लिखत ।

(1) प्रभातकाले वायसः कम् अपश्यत् ?

(क) कपोतम्	(ख) व्याधम्
(ग) वृक्षम्	(घ) मूषकम्

(2) गगने कः सपरिवारः व्यसर्पत् ?

(क) वायसः

(ग) चित्रबीवः

(ख) पक्षिराजः

(घ) मयूरः

(3) विपत्काले किं करणीयम् ?

(क) विस्मयस्य अवलम्बनम्

(ग) पलायनम्

(ख) प्रतीकारः

(घ) धैर्यस्य अवलम्बनम्

(4) तृणैर्गुणत्वमापन्नैः के बध्यन्ते ?

(क) मतदन्तिनः

(ग) कपोताः

(ख) सिंहाः

(घ) मूषकाः

(5) मूषिकराजेन कपोतानां बन्धनानि केन छिन्नानि ?

(क) दन्तैः

(ग) अस्त्रेण

(ख) मुखेन

(घ) शस्त्रेण

(6) सः तीक्ष्णै दन्तैः जालं _____ प्रायतत ।

(क) छित्वा (ख) छेदनीयं

(ग) छेत्तुम् (घ) छिन्नं

(7) 'वयम्' पदस्य एकवचनम् किम् ?

(क) अहम् (ख) त्वम्

(ग) सः (घ) आवाम्

(8) व्याधेन तण्डुलकणान् विकीर्य जालं विस्तीर्णम् ।

रेखाङ्कितपदस्य समासनाम लिखत ।

(क) षष्ठीतत्पुरुषः

(ख) द्वन्द्वः

(ग) द्वितीयातत्पुरुषः

(घ) समाहारद्वन्द्वः

(9) विहगाः तत्र न्यवसन् - 'स्म' प्रयोगं कुरुत ।

(क) न्यवसन्ति स्म

(ख) निवसन्ति स्म

(ग) निवसति स्म

(घ) निवसन् स्म

प्रश्न 2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत।

(1) तण्डुलकणान् अवलोक्य कपोताः कीदृशाः अभवन् ?

➤ तण्डुलकणान् अवलोक्य कपोताः लुब्धाः अभवन् ।

(2) बद्धाः कपोताः कं तिरस्कुर्वन्ति स्म?

➤ बद्धाः कपोताः यस्य वचनेन जाले समपतनं त कपोतं तिरस्कुर्वन्ति
स्म।

(3) अल्पानां वस्तूनां संहतिः कीदृशी भवति?

➤ अल्पानां वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका भवति।

(4) जालेन सह उत्पतिताः विहगाः कुत्र गच्छन्ति?

➤ जालेन सह उत्पतिताः विहगाः हिरण्यकनामकस्य
मृषकराजस्य समीपं गच्छन्ति।

(5) भूतले शङ्काभिः किम् आक्रान्तं भवति?

➤ भूतले दुर्लभं सर्वम् अन्नं पानं च शङ्काभिः आक्रान्तं
भवति।

प्रश्न 3. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -

(कदा, केन, कस्य, कम्, किं कृत्वा, कुत्र, किम्)

(1) गोदावरीतीरे विशालः शाल्मलीतरुः अस्ति।

➤ कुत्र विशालः शाल्मलीतरुः अस्ति?

(2) व्याधेन जालं विस्तीर्णम्।

➤ व्याधेन किं विस्तीर्णम्?

(3) व्याधेन तण्डुलकणान् विकीर्य जालं विस्तीर्णम्।

➤ व्याधेन किं कृत्वा जालं विस्तीर्णम्?

(4) वायसः प्रभातकाले व्याधम् अपश्यत्।

➤ वायसः कदा व्याधम् अपश्यत् ?

(5) चित्रग्रीवस्य मित्रं मूषकराजः अस्ति।

➤ कस्य मित्रं मूषकराजः अस्ति?

प्रश्न 4. घटनाक्रमानुसारं वाक्यानि लिखत ।

3

(1) अनन्तरं ते सर्वे जालेन बद्धाः अभवन् ।

6

(2) मूषकराजेन स्वकीयैः तीक्ष्णैः दन्तैः सर्वेषां बन्धनानि छिन्नानि ।

1

(3) वायसः कृतान्तम् इव द्वितीयम् अटन्तं व्याधम् अपश्यत् ।

4

(4) तदत्र धैर्यमवलम्ब्य इदानीमेवं क्रियताम् ।

2

(5) वृद्धानां वचनम् आपत्काले ग्राह्यम् एव ।

5

(6) इति विचिन्त्य कपोताः सर्वे जालमादाय उत्पतिताः ।

પ્રશ્ન 5. અધોલિખિતાનાં પ્રશ્નાનામ् ઉત્તરાणિ ગુર્જરભાષાયાં લિખત -

(1) શિકારીને જોઈને કાગડાએ શું વિચાર્યુ?

ઉત્તર : શિકારીને જોઈને કાગડાએ વિચાર્યુ, 'આજે સવારમાં
જ અશુભનું દર્શન થયું. મને ઘબર નથી કે તેનાથી શું ન
ઇચ્છેલું જોવા મળશે ?'

(2) ચોખાના કણથી લોભાવેલાં કબૂતરોને ચિત્રગ્રીવે શું કહ્યું ?

ઉત્તર : ચોખાના કણથી લોભાવેલાં કબૂતરોને કબૂતરોના રાજી
ચિત્રગ્રીવે કહ્યું, ‘અહીં નિર્જન વનમાં ચોખાના કણ ક્યાંથી?
તો તેને વિશે વિચાર કરો. હું આમાં કલ્યાણ – શુભ જોતો
નથી. આ ચોખાના કણના લોભથી આપણા ઉપર મોટી
આકાંક્ષા આવવાની શક્યતા છે. એટલે વગર વિચાર્યું કામ
ન કરવું.”

(3) અભિમાની કબૂતરે વૃદ્ધોના વચન વિશે કેવો પ્રતિભાવ આપ્યો?

ઉત્તર : અભિમાની કબૂતરે વૃદ્ધોના વચન વિશે પ્રતિભાવ આપતાં
કહું, 'આમ કેમ કહે છો ? આપત્તિનો સમય આવે ત્યારે વૃદ્ધોનું
વચન સ્વીકારવું જોઈએ, પરંતુ બધે જ આવું વિચારીએ તો
ભોજન કરવાની પ્રવૃત્તિ પણ ન કરી શકાય. બધું દુર્લભ ખાન-
પાન શંકાઓથી છવાયેલું છે. પ્રવૃત્તિ ક્યાં કરવી ? કેવી રીત
જીવનું?"

(4) કબૂતરો કઈ રીતે જળમાંથી મુક્ત થયાં ?

ઉત્તર : પારધીને પાછો ફરેલો જોઈને કબૂતરો ચિત્રગ્રીવના કહેવાથી મૂખકરાજ હિરણ્યકની પાસે ગયાં. ચિત્રગ્રીવના મિત્ર મૂખકરાજે પોતાના તીક્ષ્ણ દાંતોથી બધાં કબૂતરોનાં બંધન કાપી નાખ્યાં. આ રીતે કબૂતરો જળમાંથી મુક્ત થયાં.

Thanks

For watching